Sanskrit Pearls

(Pearls of Wisdom)

Table of Contents (English)

Introduction

bhāṣāsu mukhyā 2

Knowledge & Student

vidyā dadāti 4
udyantu śatamādityāḥ 5
kākadṛṣṭirbakadhyānaṃ 6
pustakasthā tu 7
sukhārthī vā 8

Deepavali

śubhaṃ karoti 10

Friendship

śīlaṃ śauryamanālasyaṃ 12
ārambhagurvī kṣayiṇī 13
parokṣe kāryahantāraṃ 14
mitradrohī kṛtaghnaśca 15
āpadi mitraparīkṣā 16
riktapāṇirnapaśyeta 17

General Conduct

kēyūrā na 19
duḥkhe duḥkhādhikānpaśye 20
pādābhyāṃ na 21
ṣaṭkarṇo bhidyate 22
īkṣaṇaṃ dviguṇaṃ 23
abhivādanaśīlasya nityaṃ 24

Character

kākaḥ kṛṣṇaḥ 26
dṛṣṭipūtaṃ nyasetpādaṃ 27
dehe pātini 28
yathā cittaṃ 29
vastreṇa vapuṣā 30
videśeṣu dhanaṃ 31
priyavākyapradānena 32

Desire

adhanā dhanamicchanti 34
girirmahān girerabdhiḥ 35
kaścidāmravanaṃ chitvā 36
valībhirmukhamākrāntaṃ 37
aṇumātraṃ manastasmāt 38
āśā nāma 39
lobhamūlāni pāpāni 41

Company

lakṣmīrvasati jihvāgre 43
durjanena samaṃ 44
satsaṅgaśca vivekaśca 45
darśanadhyānasaṃsparśaiḥ 46
santaptā'yasi saṃsthitasya 47
durlabhaṃ trayamevaitat 48

Discipline

udyamena hi 50
vanaspaterapakvāni phalāni 51
gate śoko 52
paropadeśe pāṇḍityaṃ 53
pūrayedaśanenārdhaṃ 54
ṣaḍdoṣāḥ puruṣeṇeha 55
yastu sañcarate 56

Parenting & Children

bhavatyekasthale janma 58
lālayet pañcavarṣāṇi 59
lālanādbahavo doṣāḥ 60
anicchanto'pi vinayaṃ 61

Table of Contents (English)

śiśau praviśataḥ 62
bālādapi grahītavyaṃ 63
yadyadācarati śreṣṭhaḥ 64

Trouble & World

vidyā vivādāya 66
takṣakasya viṣaṃ 67
durjanaḥ parihartavyaḥ 68
yadīcchasi vaśīkartuṃ 69
jihve pramāṇaṃ 70
sthānasthitasya padmasya 71
sulabhāḥ puruṣā 72

Satire & Humour

markaṭasya surāpānaṃ 74
ghaṭaṃ bhidyāt 75
kṛpaṇena samo 76
anāhūtāḥ svayaṃ 77
vaidyarāja namastubhyaṃ 78
uṣṭrāṇāṃ ca 79
gatānugatiko loke 81

Saṅkrānti

tilavat snigdhaṃ 83

Wealth

kṣaṇaśaḥ kaṇaśaścaiva 85
ajarāmaravat prājñaḥ 86
arthānāmarjanaṃ kāryaṃ 87
sarveṣāmeva śaucānām 88
yauvanaṃ dhanasampattiḥ 89
dānaṃ bhogo 90
arthā gṛhe 91

Giving

tapaḥ paraṃ 93
ādānasya pradānasya 94
gṛhaṃ gṛhamaṭan 95
avajñayā na 96
agnau dagdhaṃ 97
dvāvimau puruṣau 98
gauravaṃ prāpyate 99

Virtue

āhāranidrābhayamaithunañ 101
catvāro dhanadāyādāḥ 102
jalabindunipātena 103
dhāraṇāddharma ityāhuḥ 104

Messages to take away!

ācāryāt pādamādatte 106
dharmo yaśo 107
apūrvaḥ ko'pi 108

Thank You!

kartā kārayitā 110

Table of Contents (Sanskrit)

Introduction

भाषासु मुख्या 2

Knowledge & Student

विद्या ददाति 4
उद्यन्तु शतमादित्याः 5
काकदृष्टिर्बकध्यानं 6
पुस्तकस्था तु 7
सुखार्थी वा 8

Deepavali

शुभं करोति 10

Friendship

शीलं शौर्यमनालस्यं 12
आरम्भगुर्वी क्षयिणी 13
परोक्षे कार्यहन्तारं 14
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च 15
आपदि मित्रपरीक्षा 16
रिक्तपाणिर्नपश्येत राजानं 17

General Conduct

केयूरा न 19
दुःखे दुःखाधिकान्पश्येत् 20
पादाभ्यां न 21
षट्कर्णो भिद्यते 22
ईक्षणं द्विगुणं 23
अभिवादनशीलस्य नित्यं 24

Character

काकः कृष्णः 26
दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं 27
देहे पातिनि 28
यथा चित्तं 29
वस्त्रेण वपुषा 30
विदेशेषु धनं 31
प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे 32

Desire

अधना धनमिच्छन्ति 34
गिरिर्महान् गिरेरब्धिः 35
कश्चिदाम्रवनं छित्वा 36
वलीभिर्मुखमाक्रान्तं 37
अणुमात्रं मनस्तस्मात् 38
आशा नाम मनुष्याणां 39
लोभमूलानि पापानि 41

Company

लक्ष्मीर्वसति जिह्वाग्रे 43
दुर्जनेन समं 44
सत्सङ्गश्च विवेकश्च 45
दर्शनध्यानसंस्पर्शैः 46
सन्तप्ताऽयसि संस्थितस्य 47
दुर्लभं त्रयमेवैतत् 48

Discipline

उद्यमेन हि 50
वनस्पतेरपक्वानि फलानि 51
गते शोको 52
परोपदेशे पाण्डित्यं 53
पूरयेदशनेनार्धं तृतीयम् 54
षड्दोषाः पुरुषेणेह 55
यस्तु सञ्चरते 56

Parenting & Children

भवत्येकस्थले जन्म 58
लालयेत् पञ्चवर्षाणि 59

Table of Contents (Sanskrit)

लालनाद्बहवो दोषाः 60
अनिच्छन्तोऽपि विनयं 61
शिशौ प्रविशतः 62
बालादपि ग्रहीतव्यं 63
यद्यदाचरति श्रेष्ठः 64

Trouble & World

विद्या विवादाय 66
तक्षकस्य विषं 67
दुर्जनः परिहर्तव्यः 68
यदीच्छसि वशीकर्तुं 69
जिह्वे प्रमाणं 70
स्थानस्थितस्य पद्मस्य 71
सुलभाः पुरुषा 72

Satire & Humor

मर्कटस्य सुरापानं 74
घटं भिद्यात् 75
कृपणेन समो 76
अनाहूताः स्वयं 77
वैद्यराज नमस्तुभ्यं 78
उष्ट्राणां च 79
गतानुगतिको लोके 81

Saṅkrānti

तिलवत् स्निग्धं 83

Wealth

क्षणशः कणशश्चैव 85
अजरामरवत् प्राज्ञः 86
अर्थानामर्जनं कार्यं 87
सर्वेषामेव शौचानाम् 88
यौवनं धनसम्पत्तिः 89
दानं भोगो 90
अर्था गृहे 91

Giving

तपः परं कृतयुगे 93
आदानस्य प्रदानस्य 94
गृहं गृहमटन् 95
अवज्ञया न 96
अग्नौ दग्धं 97
द्वाविमौ पुरुषौ 98
गौरवं प्राप्यते 99

Virtue

आहारनिद्राभयमैथुनञ्च 101
चत्वारो धनदायादाः 102
जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः 103
धारणाद्धर्म इत्याहुः 104

Messages to take away!

आचार्यात् पादमादत्ते 106
धर्मो यशो 107
अपूर्वः कोऽपि 108

Thank You!

कर्ता कारयिता 110

Index (English)

abhivādanaśīlasya nityaṃ 24
ācāryāt pādamādatte 106
ādānasya pradānasya 94
adhanā dhanamicchanti 34
agnau dagdhaṃ 97
āhāranidrābhayamaithunañca 101
ajarāmaravat prājñaḥ 86
anāhūtāḥ svayaṃ 77
anicchanto'pi vinayaṃ 61
aṇumātraṃ manastasmāt 38
āpadi mitraparīkṣā 16
apūrvaḥ ko'pi 108
ārambhagurvī kṣayiṇī 13
arthā gṛhe 91
arthānāmarjanaṃ kāryaṃ 87
āśā nāma 39
avajñayā na 96
bālādapi grahītavyaṃ 63
bhāṣāsu mukhyā 2
bhavatyekasthale janma 58
catvāro dhanadāyādāḥ 102
dānaṃ bhogo 90
darśanadhyānasaṃsparśaiḥ 46
dehe pātini 28
dhāraṇāddharma ityāhuḥ 104
dharmo yaśo 107
dṛṣṭipūtaṃ nyasetpādaṃ 27
duḥkhe duḥkhādhikānpaśyet 20
durjanaḥ parihartavyaḥ 68
durjanena samaṃ 44
durlabhaṃ trayamevaitat 48
dvāvimau puruṣau 98
gatānugatiko loke 81
gate śoko 52
gauravaṃ prāpyate 99
ghaṭaṃ bhidyāt 75
girirmahān girerabdhiḥ 35
gṛhaṃ gṛhamaṭan 95
īkṣaṇaṃ dviguṇaṃ 23
jalabindunipātena kramaśaḥ 103
jihve pramāṇaṃ 70
kākadṛṣṭirbakadhyānaṃ 6
kākaḥ kṛṣṇaḥ 26
kartā kārayitā 110
kaścidāmravanaṃ chitvā 36
kēyūrā na 19
kṛpaṇena samo 76
kṣaṇaśaḥ kaṇaśaścaiva 85
lakṣmīrvasati jihvāgre 43
lālanādbahavo doṣāḥ 60
lālayet pañcavarṣāṇi 59
lobhamūlāni pāpāni 41
markaṭasya surāpānaṃ 74
mitradrohī kṛtaghnaśca 15
pādābhyāṃ na 21
parokṣe kāryahantāraṃ 14
paropadeśe pāṇḍityaṃ 53
priyavākyapradānena 32
pūrayedaśanenārdhaṃ 54
pustakasthā tu 7
riktapāṇirnapaśyeta 17
ṣaḍdoṣāḥ puruṣeṇeha 55
santaptā'yasi saṃsthitasya 47
sarveṣāmeva śaucānām 88
ṣaṭkarṇo bhidyate 22
satsaṅgaśca vivekaśca 45
śīlaṃ śauryamanālasyaṃ 12
śiśau praviśataḥ 62
sthānasthitasya padmasya 71
śubhaṃ karoti 10
sukhārthī vā 8
sulabhāḥ puruṣā 72
takṣakasya viṣaṃ 67
tapaḥ paraṃ 93
tilavat snigdhaṃ 83
udyamena hi 50
udyantu śatamādityāḥ 5
uṣṭrāṇāṃ ca 79
vaidyarāja namastubhyaṃ 78
valībhirmukhamākrāntaṃ 37
vanaspaterapakvāni phalāni 51
vastreṇa vapuṣā 30
videśeṣu dhanaṃ 31
vidyā dadāti 4
vidyā vivādāya 66
yadīcchasi vaśīkartuṃ 69
yadyadācarati śreṣṭhaḥ 64
yastu sañcarate 56
yathā cittaṃ 29
yauvanaṃ dhanasampattiḥ 89

Index (Sanskrit)

अग्नौ दग्धं 97
अजरामरवत् प्राज्ञः 86
अणुमात्रं मनस्तस्मात् 38
अधना धनमिच्छन्ति 34
अनाहूताः स्वयं 77
अनिच्छन्तोऽपि विनयं 61
अपूर्वः कोऽपि 108
अभिवादनशीलस्य नित्यं 24
अर्था गृहे 91
अर्थानामर्जनं कार्यं 87
अवज्ञया न 96
आचार्यात् पादमादत्ते 106
आदानस्य प्रदानस्य 94
आपदि मित्रपरीक्षा 16
आरम्भगुर्वी क्षयिणी 13
आशा नाम मनुष्याणां 39
आहारनिद्राभयमैथुनञ्च 101
ईक्षणं द्विगुणं 23
उद्यन्तु शतमादित्याः 5
उद्यमेन हि 50
उष्ट्राणां च 79
कर्ता कारयिता 110
कश्चिदाम्रवनं छित्वा 36
काकः कृष्णः 26
काकदृष्टिर्बकध्यानं 6
कृपणेन समो 76
केयूरा न 19
क्षणशः कणशश्चैव 85
गतानुगतिको लोके 81
गते शोको 52
गिरिर्महान् गिरेरब्धिः 35
गृहं गृहमटन् 95
गौरवं प्राप्यते 99
घटं भिद्यात् 75
चत्वारो धनदायादाः 102
जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः 103
जिह्वे प्रमाणं 70
तक्षकस्य विषं 67
तपः परं कृतयुगे 93
तिलवत् स्निग्धं 83
दर्शनध्यानसंस्पर्शैः 46
दानं भोगो 90
दुःखे दुःखाधिकान्पश्येत् 20
दुर्जनः परिहर्तव्यः 68
दुर्जनेन समं 44
दुर्लभं त्रयमेवैतत् 48
दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं 27
देहे पातिनि 28
द्वाविमौ पुरुषौ 98
धर्मो यशो 107
धारणाद्धर्म इत्याहुः 104
परोक्षे कार्यहन्तारं 14
परोपदेशे पाण्डित्यं 53
पादाभ्यां न 21
पुस्तकस्था तु 7
पूरयेदशनेनार्धं तृतीयम् 54
प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे 32
बालादपि ग्रहीतव्यं 63
भवत्येकस्थले जन्म 58
भाषासु मुख्या 2
मर्कटस्य सुरापानं 74
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च 15
यथा चित्तं 29
यदीच्छसि वशीकर्तुं 69
यद्यदाचरति श्रेष्ठः 64
यस्तु सञ्चरते 56
यौवनं धनसम्पत्तिः 89
रिक्तपाणिर्नपश्येत राजानं 17
लक्ष्मीर्वसति जिह्वाग्रे 43
लालनाद्बहवो दोषाः 60
लालयेत् पञ्चवर्षाणि 59
लोभमूलानि पापानि 41
वनस्पतेरपक्वानि फलानि 51
वलीभिर्मुखमाक्रान्तं 37
वस्त्रेण वपुषा 30
विदेशेषु धनं 31
विद्या ददाति 4
विद्या विवादाय 66
वैद्यराज नमस्तुभ्यं 78
शिशौ प्रविशतः 62
शीलं शौर्यमनालस्यं 12
शुभं करोति 10
षट्कर्णो भिद्यते 22
षड्दोषाः पुरुषेणेह 55
सत्सङ्गश्च विवेकश्च 45
सन्तप्ताऽयसि संस्थितस्य 47
सर्वेषामेव शौचानाम् 88
सुखार्थी वा 8
सुलभाः पुरुषा 72
स्थानस्थितस्य पद्मस्य 71

Introduction

Verse 1

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती ।
तस्यां हि काव्यं मधुरं तस्मादपि सुभाषितम् ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

bhāṣāsu mukhyā madhurā divyā gīrvāṇabhāratī ।
tasyāṃ hi kāvyaṃ madhuraṃ tasmādapi subhāṣitam ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

Among all languages, samskRutam is the most important, pleasant and divine. In that (Sanskrit), poetry is the sweetest. And in that (poetry), 'subhāṣita' is most charming.

Pada-vigraha

भाषासु मुख्या मधुरा दिव्या गीर्वाणभारती ।
bhāṣāsu mukhyā madhurā divyā gīrvāṇabhāratī ।

तस्यां हि काव्यं मधुरं तस्मात् अपि सुभाषितम् ॥
tasyāṃ hi kāvyaṃ madhuraṃ tasmāt api subhāṣitam ॥

Knowledge & Student

Verse 2

विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् ।
पात्रत्वाद्धनमाप्नोति धनाद्धर्मं ततस्सुखम् ॥
– हितोपदेश

vidyā dadāti vinayaṃ vinayādyāti pātratām ।
pātratvāddhanamāpnoti dhanāddharmaṃ tatassukham ॥
– hitopadeśa

Meaning

Knowledge (*vidyā*) gives humility; with humility comes recognition; recognition brings wealth; through wealth (comes) virtue; and then follows happiness.

Pada-vigraha

विद्या ददाति विनयं विनयात् याति पात्रताम् ।
vidyā dadāti vinayaṃ vinayāt yāti pātratām ।

पात्रत्वात् धनम् आप्नोति धनात् धर्मं ततः सुखम् ॥
pātratvāt dhanam āpnoti dhanāt dharmaṃ tataḥ sukham ॥

Verse 3

उद्यन्तु शतमादित्याः उद्यन्तु शतमिन्दवः ।
न विना विदुषां वाक्यैः नश्यत्याभ्यन्तरं तमः ॥

– सभारञ्जन शतक

udyantu śatamādityāḥ udyantu śatamindavaḥ ।
na vinā viduṣāṃ vākyaiḥ naśyatyābhyantaraṃ tamaḥ ॥
– sabhārañjana śataka

Meaning

May a hundred suns rise, may (there) rise a hundred moons. (But) without listening to the words of the wise men, the internal darkness cannot be annihilated!

Pada-vigraha

उद्यन्तु शतम् आदित्याः उद्यन्तु शतम् इन्दवः ।
udyantu śatam ādityāḥ udyantu śatam indavaḥ ।

न विना विदुषां वाक्यैः नश्यति आभ्यन्तरं तमः ॥
na vinā viduṣāṃ vākyaiḥ naśyati ābhyantaraṃ tamaḥ ॥

Verse 4

काकदृष्टिर्बकध्यानं श्वाननिद्रा तथैव च ।
अल्पाहारो जीर्णवस्त्रं च एतद्विद्यार्थिलक्षणम् ॥

kākadṛṣṭirbakadhyānaṃ śvānanidrā tathaiva ca ।
alpāhāro jīrṇavastraṃ ca etadvidyārthilakṣaṇam ॥

Meaning

These are the characteristics of a student: the sight of a crow; the attention of a stork; the sleep of a dog; little food; and worn out clothes.

Pada-vigraha

काक-दृष्टिः बक-ध्यानं श्वान-निद्रा तथा एव च ।
kāka-dṛṣṭiḥ baka-dhyānaṃ śvāna-nidrā tathā eva ca ।

अल्प-आहारो जीर्ण-वस्त्रं च एतत् विद्यार्थि-लक्षणम् ॥
alpa-āhāro jīrṇa-vastraṃ ca etat vidyārthi-lakṣaṇam ॥

Verse 5

पुस्तकस्था तु या विद्या परहस्तगतं धनम् ।
कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तद्धनम् ॥

pustakasthā tu yā vidyā parahastagataṃ dhanam ।
kāryakāle samutpanne na sā vidyā na taddhanam ॥

Meaning

Whether it is knowledge in a book or money that has been passed onto another - in times of need, in either case, neither (that) knowledge nor money (are yours).

Pada-vigraha

पुस्तकस्था तु या विद्या पर-हस्त गतं धनम् ।
pustakasthā tu yā vidyā para hasta-gataṃ dhanam ।

कार्यकाले समुत्पन्ने न सा विद्या न तत् धनम् ॥
kāryakāle samutpanne na sā vidyā na tat dhanam ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 6

सुखार्थी वा त्यजेद्विद्यां विद्यार्थी वा त्यजेत्सुखम् ।
सुखार्थिनः कुतो विद्या कुतो विद्यार्थिनः सुखम् ॥

– महाभारत, उद्योगपर्व

sukhārthī vā tyajedvidyāṃ vidyārthī vā tyajetsukham ।
sukhārthinaḥ kuto vidyā kuto vidyārthinaḥ sukham ॥

– mahābhārata, udyogaparva

Meaning

If one is a seeker of pleasures then he should give up (the quest for) vidyā (knowledge); if he is a seeker of knowledge then he should forego comforts. For the one longing for comforts, where does knowledge come from? For the one desirous of knowledge, where do comforts come from?

Pada-vigraha

सुख-अर्थी वा त्यजेत् विद्यां विद्या-अर्थी वा त्यजेत् सुखम्।

sukha-arthī vā tyajet vidyāṃ vidyā-arthī vā tyajet sukham ।

सुख-अर्थिनः कुतः विद्या कुतः विद्या-अर्थिनः सुखम् ॥

sukha-arthinaḥ kutaḥ vidyā kutaḥ vidyā-arthinaḥ sukham ॥

Deepavali

Verse 7

शुभं करोति कल्याणम् आरोग्यं धनसम्पदा ।
शत्रुबुद्धिविनाशाय दीपज्योतिर्नमोस्तुते ॥

śubhaṃ karoti kalyāṇam ārogyaṃ dhanasampadā ।
śatrubuddhivināśāya dīpajyotirnamostute ॥

Meaning

O light of the lamp! The one who bestows auspiciousness, fortune, health, (and) wealth; prostrations (and prayers) to you, for the destruction of the attitude of enmity.

Pada-vigraha

शुभं करोति कल्याणम् आरोग्यं धन-सम्पदा ।
śubhaṃ karoti kalyāṇam ārogyaṃ dhana-sampadā ।

शत्रु-बुद्धि-विनाशाय दीप-ज्योतिः नमोस्तु ते ॥
śatru-buddhi-vināśāya dīpa-jyotiḥ namostu te ॥

Friendship

Verse 8

शीलं शौर्यमनालस्यं पाण्डित्यं मित्रसंग्रहः ।
अचोरहरणीयानि पञ्चैतान्यक्षयो निधिः ॥

śīlaṃ śauryamanālasyaṃ pāṇḍityaṃ mitrasaṃgrahaḥ ।
acoraharaṇīyāni pañcaitānyakṣayo nidhiḥ ॥

Meaning

The following are the five (types of) imperishable treasures, that can't be stolen by thieves: 1) Integrity, 2) courage, 3) activity, 4) erudition, and 5) a congregation of friends

Pada-vigraha

शीलं शौर्यम् अनालस्यं पाण्डित्यं मित्र-संग्रहः ।
śīlaṃ śauryam anālasyaṃ pāṇḍityaṃ mitra-saṃgrahaḥ ।

अचोर हरणीयानि पञ्च एतानि अक्षयः निधिः ॥
acora haraṇīyāni pañca etāni akṣayaḥ nidhiḥ ॥

Verse 9

आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण
लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चात् ।
दिनस्य पूर्वार्धपरार्धभिन्ना
छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ॥

– नीतिशतक

ārambhagurvī kṣayiṇī krameṇa
laghvī purā vṛddhimatī ca paścāt ।
dinasya pūrvārdhaparārdhabhinnā
chāyeva maitrī khalasajjanānām ॥

– nītiśataka

Meaning

Long to begin with, but diminishes later; (then again), it is small to start off but increases gradually - just the way a shadow differs in the first half of the day from the second half (of the day), so does the friendship of a wicked person vs. a good person.

Pada-vigraha

आरम्भ गुर्वी क्षयिणी क्रमेण
लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चात् ।

ārambha gurvī kṣayiṇī krameṇa
laghvī purā vṛddhimatī ca paścāt ।

दिनस्य पूर्व-अर्ध-पर-अर्ध-भिन्ना
छाया इव मैत्री खल-सज्जनानाम् ॥

vyagrāḥdinasya pūrva-ardha-para-ardha-bhinnā
chāyā iva maitrī khala-sajjanānām ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 10

परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥

– चाणक्य नीति

parokṣe kāryahantāraṃ pratyakṣe priyavādinam ।
varjayettādṛśaṃ mitraṃ viṣakumbhaṃ payomukham ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Disrupting one's work in his absence (and) sweet speaking in his presence - shun such a friend as if (they are) milk at the mouth of a pot of poison.

Pada-vigraha

परोक्षे कार्य हन्तारं प्रत्यक्षे प्रिय वादिनम् ।
parokṣe kārya hantāraṃ pratyakṣe priya vādinam ।

वर्जयेत् तादृशं मित्रं विष कुम्भं पयोमुखम् ॥
varjayet tādṛśaṃ mitraṃ viṣa kumbhaṃ payomukham ॥

Verse 11

मित्रद्रोही कृतघ्नश्च यश्च विश्वासघातकः ।
ते नरा नरकं यान्ति यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥

– पञ्चतन्त्र, मित्रभेद

mitradrohī kṛtaghnaśca yaśca viśvāsaghātakaḥ ।
te narā narakaṃ yānti yāvaccandradivākarau ॥
– pañcatantra, mitrabheda

Meaning

He who is treacherous to a friend; he who is ungrateful for rendered benefactions; he who is a traitor (slays trust) - these people attain hell for as long as the sun and moon shall exist.

Pada-vigraha

मित्र-द्रोही कृतघ्नः च यः च विश्वास-घातकः ।
mitra-drohī kṛtaghnaḥ ca yaḥ ca viśvāsa-ghātakaḥ ।

ते नराः नरकं यान्ति यावत् चन्द्र-दिवाकरौ ॥
te narāḥ narakaṃ yānti yāvat candra-divākarau ॥

Verse 12

आपदि मित्रपरीक्षा च शूरपरीक्षा च रणाङ्गणे ।
विनये वंशपरीक्षा च शीलपरीक्षा तु धनक्षये ॥

āpadi mitraparīkṣā ca śūraparīkṣā ca raṇāṅgaṇe ।
vinaye vaṃśaparīkṣā ca śīlaparīkṣā tu dhanakṣaye ॥

Meaning

A friend's testing ground is calamities; the brave are tested on the battlefield; the test of a family is in its humility; and, character is tested in times of poverty.

Pada-vigraha

आपदि मित्र-परीक्षा च शूर-परीक्षा च रण-अङ्गणे ।
āpadi mitra-parīkṣā ca śūra-parīkṣā ca raṇa-aṅgaṇe ।

विनये वंश-परीक्षा च शील-परीक्षा तु धन-क्षये ॥
vinaye vaṃśa-parīkṣā ca śīla-parīkṣā tu dhana-kṣaye ॥

Verse 13

रिक्तपाणिर्नपश्येत राजानं दैवतं गुरुम् ।
दैवज्ञं पुत्रकं मित्रं फलेन फलमादिशेत्॥

riktapāṇirnapaśyeta rājānaṃ daivataṃ gurum ।
daivajñaṃ putrakaṃ mitraṃ phalena phalamādiśet ॥

Meaning

Do not go empty-handed to see a king, God, a teacher, an astrologer, a child or a friend. Invoke fruitfulness with fruit!

Pada-vigraha

रिक्त-पाणिः न पश्येत राजानं दैवतं गुरुम् ।
rikta-pāṇiḥ na paśyeta rājānaṃ daivataṃ gurum ।

दैवज्ञं पुत्रकं मित्रं फलेन फलम् आदिशेत् ॥
daivajñaṃ putrakaṃ mitraṃ phalena phalam ādiśet ॥

General Conduct

Verse 14

केयूरा न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्रोज्ज्वलाः
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नालङ्कृता मूर्धजाः ।
वाण्येका समलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ॥
– नीतिशतक

kēyūrā na vibhūṣayanti puruṣaṃ hārā na candrojjvalāḥ
na snānaṃ na vilepanaṃ na kusumaṃ nālaṅkṛtā mūrdhajāḥ ।
vāṇyekā samalaṅkaroti puruṣaṃ yā saṃskṛtā dhāryate
kṣīyante khalu bhūṣaṇāni satataṃ vāgbhūṣaṇaṃ bhūṣaṇam ॥
– nītiśataka

Meaning

A person's adornments are not just his armlets or necklaces, bright as the moon. It is also not in taking a bath or applying perfume, or even wearing flowers or fancy tresses. Speech embalmed with culture is the only ornament. Every other adornment will diminish over time. The adornment of speech is the only one true adornment.

Pada-vigraha

केयूराः न विभूषयन्ति पुरुषं हारा न चन्द्र-उज्ज्वलाः
न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं न अलङ्कृता मूर्धजाः ।
kēyūrāḥ na vibhūṣayanti puruṣaṃ hārā na candra-ujjvalāḥ
na snānaṃ na vilepanaṃ na kusumaṃ na alaṅkṛtā mūrdhajāḥ ।

वाणी एका सम्-अलङ्करोति पुरुषं या संस्कृता धार्यते
क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाक् भूषणं भूषणं ॥
vāṇī ekā sam-alaṅkaroti puruṣaṃ yā saṃskṛtā dhāryate
kṣīyante khalu bhūṣaṇāni satataṃ vāk bhūṣaṇaṃ bhūṣaṇam ॥

Verse 15

दुःखे दुःखाधिकान्पश्येत् सुखे पश्येत्सुखाधिकान् ।
आत्मानं शोकहर्षाभ्यां शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥
– सुभाषितसुधानिधि

duḥkhe duḥkhādhikānpaśyet sukhe paśyetsukhādhikān ।
ātmānaṃ śokaharṣābhyāṃ śatrubhyāmiva nārpayet ॥
– subhāṣitasudhānidhi

Meaning

When in sorrow, see those that are in more sorrow; in times of pleasure, see those that have more pleasure. Just as one wouldn't offer himself to his enemies, do not give into pleasures and sorrows.

Pada-vigraha

दुःखे दुःख-अधिकान् पश्येत् सुखे पश्येत् सुख-अधिकान् ।
duḥkhe duḥkha-adhikān paśyet sukhe paśyet sukha-adhikān ।

आत्मानं शोक-हर्षाभ्यां शत्रुभ्याम् इव न अर्पयेत् ॥
ātmānaṃ śoka-harṣābhyāṃ śatrubhyām iva na arpayet ॥

Verse 16

पादाभ्यां न स्पृशेदग्निं गुरुं ब्राह्मणमेव च ।
नैव गां न कुमारीं च न वृद्धं न शिशुं तथा ॥
– चाणक्य नीति

pādābhyāṃ na spṛśedagniṃ guruṃ brāhmaṇameva ca ।
naiva gāṃ na kumārīṃ ca na vṛddhaṃ na śiśuṃ tathā ॥
– cāṇakya nīti

Meaning

Do not ever touch with (your) feet: fire, a teacher (guru), a *brahmin* (learned person), a cow, an unmarried girl, the elderly, or a child either.

Pada-vigraha

पादाभ्यां न स्पृशेत् अग्निं गुरुं ब्राह्मणम् एव च ।
pādābhyāṃ na spṛśet agniṃ guruṃ brāhmaṇam eva ca ।

न एव गां न कुमारीं च न वृद्धं न शिशुं तथा ॥
na eva gāṃ na kumārīṃ ca na vṛddhaṃ na śiśuṃ tathā ॥

Verse 17

षट्कर्णो भिद्यते मन्त्रः चतुष्कर्णः स्थिरो भवेत् ।
द्विकर्णस्य च मन्त्रस्य ब्रह्माप्यन्तन्न गच्छति ॥

ṣaṭkarṇo bhidyate mantraḥ catuṣkarṇaḥ sthiro bhavet ।
dvikarṇasya ca mantrasya brahmāpyantanna gacchati ॥

Meaning

That which is (heard) by six ears gets shattered; that which is (heard) by four ears gets affirmed. That which stays between the two ears, even Lord *Brahma* cannot get to the end of it!

Pada-vigraha

षट्-कर्णः भिद्यते मन्त्रः चतुष्कर्णः स्थिरः भवेत् ।
ṣaṭ-karṇaḥ bhidyate mantraḥ catuṣkarṇaḥ sthiraḥ bhavet ।

द्वि-कर्णस्य च मन्त्रस्य ब्रह्मा अपि अन्तं न गच्छति ॥
dvi-karṇasya ca mantrasya brahmā api antaṃ na gacchati ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 18

ईक्षणं द्विगुणं प्रोक्तं भाषणस्येति वेधसा ।
अक्षि द्वे मनुष्याणां जिह्वात्वैकेव निर्मिता ॥

īkṣaṇaṃ dviguṇaṃ proktaṃ bhāṣaṇasyeti vedhasā ।
akṣi dve manuṣyāṇāṃ jihvātvaikeva nirmitā ॥

Meaning

It is said by the learned that seeing should be double the amount of speaking. (After all) humans were made with two eyes but only one tongue.

Pada-vigraha

ईक्षणं द्विगुणं प्रोक्तं भाषणस्य इति वेधसा ।
īkṣaṇaṃ dviguṇaṃ proktaṃ bhāṣaṇasya iti vedhasā ।

अक्षि द्वे मनुष्याणां जिह्वा तु एका एव निर्मिता ॥
akṣi dve manuṣyāṇāṃ jihvā tu ekā eva nirmitā ॥

Verse 19

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।
चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुर्विद्यायशोबलम् ॥

– महाभारत, उद्योगपर्व

abhivādanaśīlasya nityaṃ vṛddhopasevinaḥ ।
catvāri tasya vardhante āyurvidyāyaśobalam ॥

– mahābhārata, udyogaparva

Meaning

One who always prostrates and serves the elderly, prospers in 4 (arenas): longevity, knowledge, fame and vigor.

Pada-vigraha

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्ध-उपसेविनः ।
abhivādanaśīlasya nityaṃ vṛddha-upasevinaḥ ।

चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुः विद्या यशः बलम् ॥
catvāri tasya vardhante āyuḥ vidyā yaśaḥ balam ॥

rashmikashi@yahoo.com

Character

Verse 20

काकः कृष्णः पिकः कृष्णः को भेदः पिककाकयोः ।
वसन्तकाले संप्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः ॥

– कुवलयानन्द

kākaḥ kṛṣṇaḥ pikaḥ kṛṣṇaḥ ko bhedaḥ pikakākayoḥ ।
vasantakāle saṃprāpte kākaḥ kākaḥ pikaḥ pikaḥ ॥
– kuvalayānanda

Meaning

A crow is black, a nightingale is black... what's the difference between the two? Come spring, a crow is a crow, a nightingale is a nightingale.

Pada-vigraha

काकः कृष्णः पिकः कृष्णः कः भेदः पिक काकयोः ।
kākaḥ kṛṣṇaḥ pikaḥ kṛṣṇaḥ kaḥ bhedaḥ pika kākayoḥ ।

वसन्त काले संप्राप्ते काकः काकः पिकः पिकः ॥
vasanta kāle saṃprāpte kākaḥ kākaḥ pikaḥ pikaḥ ॥

Verse 21

दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं वस्त्रपूतं पिबेज्जलम् ।
शास्त्रपूतं वदेद्वाक्यं मनः पूतं समाचरेत् ॥

– चाणक्य नीति

dṛṣṭipūtaṃ nyasetpādaṃ vastrapūtaṃ pibejjalam ।
śāstrapūtaṃ vadedvākyaṃ manaḥ pūtaṃ samācaret ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Clear the path through sight; filter drinking water through a cloth; purify speech through knowledge of scriptures; cleanse actions through thought.

Pada-vigraha

दृष्टि-पूतं न्यसेत् पादं वस्त्र-पूतं पिबेत् जलम् ।
dṛṣṭi-pūtaṃ nyaset pādaṃ vastra-pūtaṃ pibet jalam ।

शास्त्र-पूतं वदेत् वाक्यं मनः पूतं समाचरेत् ॥
śāstra-pūtaṃ vadet vākyaṃ manaḥ pūtaṃ samācaret ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 22

देहे पातिनि का रक्षा यशो रक्ष्यमपातवत् ।
नरः पातितकायोऽपि यशःकायेन जीवति ॥

– सुभाषितरत्नभाण्डागार

dehe pātini kā rakṣā yaśo rakṣyamapātavat ।
naraḥ pātitakāyo'pi yaśaḥkāyena jīvati ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

Why protect the body that is bound to fall off? Honor should be protected from falling. Even when the body is thrown, the being lives through his honor.

Pada-vigraha

देहे पातिनि का रक्षा यशः रक्ष्यम् अपातवत् ।
dehe pātini kā rakṣā yaśaḥ rakṣyam apātavat ।

नरः पातित-कायः अपि यशः-कायेन जीवति ॥
naraḥ pātita-kāyaḥ api yaśaḥ-kāyena jīvati ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 23

यथा चित्तं तथा वाचः यथा वाचस्तथा क्रियाः ।
चित्ते वाचि क्रियायाञ्च साधूनामेकरूपता ॥

– सुभाषितरत्नभाण्डागार

yathā cittaṃ tathā vācaḥ yathā vācastathā kriyāḥ ।
citte vāci kriyāyāñca sādhūnāmekarūpatā ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

As is the mind so is the speech; as is the speech so is the action; there is uniformity in the mind, diction and action of the noble.

Pada-vigraha

यथा चित्तं तथा वाचः यथा वाचः तथा क्रियाः ।
yathā cittaṃ tathā vācaḥ yathā vācaḥ tathā kriyāḥ ।

चित्ते वाचि क्रियायां च साधूनाम् एक-रूपता ॥
citte vāci kriyāyāṃ ca sādhūnām eka-rūpatā ॥

Verse 24

वस्त्रेण वपुषा वाचा विद्यया विनयेन च ।
वकारैः पञ्चभिर्हीनः नरो नायाति गौरवम् ॥

vastreṇa vapuṣā vācā vidyayā vinayena ca ।
vakāraiḥ pañcabhirhīnaḥ naro nāyāti gauravam ॥

Meaning

A person without all these 5 '*va*' *kaaraa*-s (words starting with '*va*') does not attain respect: clothes, appearance, speech, knowledge and humility.

Pada-vigraha

वस्त्रेण वपुषा वाचा विद्यया विनयेन च ।
vastreṇa vapuṣā vācā vidyayā vinayena ca ।

वकारैः पञ्चभिः हीनः नरः न आयाति गौरवम् ॥
vakāraiḥ pañcabhiḥ hīnaḥ naraḥ na āyāti gauravam ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 25

विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः ।
परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥

– भारतमञ्जरी

videśeṣu dhanaṃ vidyā vyasaneṣu dhanaṃ matiḥ ।
paraloke dhanaṃ dharmaḥ śīlaṃ sarvatra vai dhanam ॥
– bhāratamañjarī

Meaning

In a foreign land, education is wealth; in adversity, intellect is wealth; in the netherworlds, moral merit is wealth; but one's character is wealth everywhere.

Pada-vigraha

विदेशेषु धनं विद्या व्यसनेषु धनं मतिः ।
videśeṣu dhanaṃ vidyā vyasaneṣu dhanaṃ matiḥ ।

परलोके धनं धर्मः शीलं सर्वत्र वै धनम् ॥
paraloke dhanaṃ dharmaḥ śīlaṃ sarvatra vai dhanam ॥

Verse 26

प्रियवाक्यप्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः ।
तस्मात्तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता ॥

– चाणक्य नीति

priyavākyapradānena sarve tuṣyanti jantavaḥ ।
tasmāttadeva vaktavyaṃ vacane kā daridratā ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

All beings are pleased when kind words are uttered. Hence speak only thus. Is there a scarcity for (good) words?

Pada-vigraha

प्रिय वाक्य प्रदानेन सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः ।
priya vākya pradānena sarve tuṣyanti jantavaḥ ।

तस्मात् तदेव वक्तव्यं वचने का दरिद्रता ॥
tasmāt tadeva vaktavyaṃ vacane kā daridratā ॥

Desire

Verse 27

अधना धनमिच्छन्ति वाचं चैव चतुष्पदाः ।
मानवाः स्वर्गमिच्छन्ति मोक्षमिच्छन्ति देवताः ॥

– चाणक्य नीति

adhanā dhanamicchanti vācaṃ caiva catuṣpadāḥ ।
mānavāḥ svargamicchanti mokṣamicchanti devatāḥ ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

The penniless desire money, the four-footed desire speech, humans desire heaven, (and) the Gods desire absolution.

Pada-vigraha

अधनाः धनम् इच्छन्ति वाचं च एव चतुष्पदाः ।
adhanāḥ dhanam icchanti vācaṃ ca eva catuṣpadāḥ ।

मानवाः स्वर्गम् इच्छन्ति मोक्षम् इच्छन्ति देवताः ॥
mānavāḥ svargam icchanti mokṣam icchanti devatāḥ ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 28

गिरिर्महान् गिरेरब्धिः महानब्धेर्नभो महत् ।
नभसोऽपि महद्ब्रह्मा ततोप्याशा गरीयसी ॥

– कुवलयानन्द

girirmahān girerabdhiḥ mahānabdhernabho mahat ।
nabhaso'pi mahadbrahmā tatopyāśā garīyasī ॥
– kuvalayānanda

Meaning

A mountain is huge; an ocean is larger than the mountain, the sky is larger than the ocean, Brahma is larger than the sky, and desire is even bigger than Him (Brahma).

Pada-vigraha

गिरिः महान् गिरेः अब्धिः महान् अब्धेः नभः महत् ।
giriḥ mahān gireḥ abdhiḥ mahān abdheḥ nabhaḥ mahat ।

नभसः अपि महत् ब्रह्मा ततः अपि आशा गरीयसी ॥
nabhasaḥ api mahat brahmā tataḥ api āśā garīyasī ॥

Verse 29

कश्चिदाम्रवनं छित्वा पलाशांश्च निषिञ्चति ।
पुष्पं दृष्ट्वा फले गृध्नुः स शोचति फलागमे ॥
– रामायण, अयोध्याकाण्ड

kaścidāmravanaṃ chitvā palāśāṃśca niṣiñcati ।
puṣpaṃ dṛṣṭvā phale gṛdhnuḥ sa śocati phalāgame ॥
– rāmāyaṇa, ayodhyākāṇḍa

Meaning

Greedy of fruit on seeing the flower, tearing down a forest with mango trees, one tends the *palāśā* (flame of the forest) trees. He bewails at harvest time!

Pada-vigraha

कश्चित् आम्र-वनं छित्वा पलाशांश्च निषिञ्चति ।
kaścit āmra-vanaṃ chitvā palāśāṃśca niṣiñcati ।

पुष्पं दृष्ट्वा फले गृध्नुः स शोचति फल-आगमे ॥
puṣpaṃ dṛṣṭvā phale gṛdhnuḥ sa śocati phala-āgame ॥

Verse 30

वलीभिर्मुखमाक्रान्तं पलितैरङ्कितं शिरः ।
गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णैका तरुणायते ॥

– वैराग्यशतक

valībhirmukhamākrāntaṃ palitairaṅkitaṃ śiraḥ ।
gātrāṇi śithilāyante tṛṣṇaikā taruṇāyate ॥

– vairāgyaśataka

Meaning

Face encroached by wrinkles; head marked by grays; limbs frail/feeble; appetence alone is young!

Pada-vigraha

वलीभिः मुखम् आक्रान्तं पलितैः अङ्कितं शिरः ।
valībhiḥ mukham ākrāntaṃ palitaiḥ aṅkitaṃ śiraḥ ।

गात्राणि शिथिलायन्ते तृष्णा एका तरुणायते ॥
gātrāṇi śithilāyante tṛṣṇā ekā taruṇāyate ॥

Verse 31

अणुमात्रं मनस्तस्मात् आशा नाम लतोद्गता ।
तस्या नालमुपघ्नाय भुवनानि चतुर्दश ॥
– आश्चर्यचूडामणिव्याख्या

aṇumātraṃ manastasmāt āśā nāma latodgatā ।
tasyā nālamupaghnāya bhuvanāni caturdaśa ॥
– āścaryacūḍāmaṇivyākhyā

Meaning

The mind is merely the size of an atom (and) in it a creeper named 'desire' sprouts. For its windings to spread, the fourteen worlds (fall short).

Pada-vigraha

अणु-मात्रं मनः तस्मात् आशा नाम लता उद्गता ।
aṇu-mātraṃ manaḥ tasmāt āśā nāma latā udgatā ।

तस्याः नालम् उपघ्नाय भुवनानि चतुर्दश ॥
tasyāḥ nālam upaghnāya bhuvanāni caturdaśa ॥

Verse 32

आशा नाम मनुष्याणां काचिदाश्चर्यशृङ्खला ।
यया बद्धाः प्रधावन्ति मुक्तास्तिष्ठन्ति पङ्गुवत् ॥

āśā nāma manuṣyāṇāṃ kācidāścaryaśṛṅkhalā ।
yayā baddhāḥ pradhāvanti muktāstiṣṭhanti paṅguvat ॥

Meaning

Desire is the name of a strange binding for man. Those tied keep running, but those free (*muktāḥ*) sit as if limp.

Pada-vigraha

आशा नाम मनुष्याणां काचित् आश्चर्य-शृङ्खला ।
āśā nāma manuṣyāṇāṃ kācit āścarya-śṛṅkhalā ।

यया बद्धाः प्रधावन्ति मुक्ताः तिष्ठन्ति पङ्गुवत् ॥
yayā baddhāḥ pradhāvanti muktāḥ tiṣṭhanti paṅguvat ॥

Verse 33

लोभमूलानि पापानि रसमूलाश्च व्याधयः ।
इष्टमूलानि शोकानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥

lobhamūlāni pāpāni rasamūlāśca vyādhayaḥ ।
iṣṭamūlāni śokāni trīṇi tyaktvā sukhī bhava ॥

Meaning

Greed emanates sins; gratification of the palate is the root for diseases;
(and) desire is the source of grievances. Abandon these 3 and attain happiness!

Pada-vigraha

लोभ-मूलानि पापानि रस-मूलाः च व्याधयः ।
lobha-mūlāni pāpāni rasa-mūlāḥ ca vyādhayaḥ ।

इष्ट-मूलानि शोकानि त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥
iṣṭa-mūlāni śokāni trīṇi tyaktvā sukhī bhava ॥

Company

Verse 34

लक्ष्मीर्वसति जिह्वाग्रे जिह्वाग्रे मित्रबान्धवाः ।
जिह्वाग्रे बन्धनं प्राप्तं जिह्वाग्रे मरणं ध्रुवम् ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

lakṣmīrvasati jihvāgre jihvāgre mitrabāndhavāḥ ।
jihvāgre bandhanaṃ prāptaṃ jihvāgre maraṇaṃ dhruvam ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

Lakṣmī resides at the tip of the tongue; at the tip of the tongue are friends and kin; the tip of the tongue can cause imprisonment; and certainly, the tip of the tongue can bring death!

Pada-vigraha

लक्ष्मीः वसति जिह्वा-अग्रे जिह्वा-अग्रे मित्र-बान्धवाः ।
lakṣmīḥ vasati jihvā-agre jihvā-agre mitra-bāndhavāḥ ।

जिह्वा-अग्रे बन्धनं प्राप्तं जिह्वा-अग्रे मरणं ध्रुवम् ॥
jihvā-agre bandhanaṃ prāptaṃ jihvā-agre maraṇaṃ dhruvam ॥

Verse 35

दुर्जनेन समं वैरं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥

durjanena samaṃ vairaṃ prītiṃ cāpi na kārayet ।
uṣṇo dahati cāṅgāraḥ śītaḥ kṛṣṇāyate karam ॥

Meaning

Do not have (develop) enmity or affection with the evil. When hot, coal burns; when cold, blackens the hand!

Pada-vigraha

दुर्जनेन समं वैरं प्रीतिं च अपि न कारयेत् ।
durjanena samaṃ vairaṃ prītiṃ ca api na kārayet ।

उष्णो दहति च अङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥
uṣṇo dahati ca aṅgāraḥ śītaḥ kṛṣṇāyate karam ॥

Verse 36

सत्सङ्गश्च विवेकश्च निर्मलं नयनद्वयम् ।
यस्य नास्ति नरःसोऽन्धः कथं न स्यादमार्गगः ॥

– गरुडपुराण

satsaṅgaśca vivekaśca nirmalaṃ nayanadvayam ।
yasya nāsti naraḥso'ndhaḥ kathaṃ na syādamārgagaḥ ॥
– garuḍapurāṇa

Meaning

One who doesn't have two pure eyes (namely) 1) the company of the wise and 2) prudence, is blind. How can he not tread wrong paths?

Pada-vigraha

सत्सङ्गः च विवेकः च निर्मलं नयन-द्वयम् ।
satsaṅgaḥ ca vivekaḥ ca nirmalaṃ nayana-dvayam ।

यस्य न अस्ति नरः सः अन्धः कथं न स्यात् अमार्गगः ॥
yasya na asti naraḥ saḥ andhaḥ kathaṃ na syāt amārgagaḥ ॥

Verse 37

दर्शनध्यानसंस्पर्शैः मत्सी कूर्मी च पक्षिणी ।
शिशुं पालयते नित्यं तथा सज्जनसङ्गतिः ॥
– चाणक्य नीति

darśanadhyānasaṃsparśaiḥ matsī kūrmī ca pakṣiṇī ।
śiśuṃ pālayate nityaṃ tathā sajjanasaṅgatiḥ ॥
– cāṇakya nīti

Meaning

Just like the fish, by watching over; turtle, through contemplation; birds, by incubation - take care of their young, (people) should protect their children by keeping them in good company always.

Pada-vigraha

दर्शन-ध्यान-संस्पर्शैः मत्सी कूर्मी च पक्षिणी ।
darśana-dhyāna-saṃsparśaiḥ matsī kūrmī ca pakṣiṇī ।

शिशुं पालयते नित्यं तथा सज्जन-सङ्गतिः ॥
śiśuṃ pālayate nityaṃ tathā sajjana-saṅgatiḥ ॥

Verse 38

सन्तप्ताऽयसि संस्थितस्य पयसो नामापि न श्रूयते
मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं दृष्यते ।
स्वात्यां सागरशुक्तिमध्यपतितं सन्मौक्तिकं जायते
प्रायेणाधममध्यमोत्तमगुणाः संसर्गतो जायते ॥

– नीतिशतक

santaptā'yasi saṃsthitasya payaso nāmāpi na śrūyate
muktākāratayā tadeva nalinīpatrasthitaṃ dṛṣyate ।
svātyāṃ sāgaraśuktimadhyapatitaṃ sanmauktikaṃ jāyate
prāyeṇādhamamadhyamottamaguṇāḥ saṃsargato jāyate ॥

– nītiśataka

Meaning

Water placed on a hot iron disappears without a sign. The same water droplet, when placed on the leaf of a lotus will shine as if it were a pearl. (However,) if the same water falls into a pearl shell during the *svātī* rains, it will turn into a good pearl! Most likely, inferior, mediocre and noble qualities arise from the company kept.

Pada-vigraha

सन्तप्त-आयसि संस्थितस्य पयसः नाम अपि न श्रूयते
मुक्त-आकारतया तत् एव नलिनी-पत्र-स्थितं दृष्यते ।

santapta-āyasi saṃsthitasya payasaḥ nāma api na śrūyate
mukta-ākāratayā tat eva nalinī-patra-sthitaṃ dṛṣyate ।

स्वात्यां सागर-शुक्ति-मध्य-पतितं सत् मौक्तिकं जायते
प्रायेण अधम-मध्यम-उत्तम-गुणाः संसर्गतः जायते ॥

svātyāṃ sāgara-śukti-madhya-patitaṃ sat mauktikaṃ jāyate
prāyeṇa adhama-madhyama-uttama-guṇāḥ saṃsargataḥ jāyate ॥

Verse 39

दुर्लभं त्रयमेवैतत् दैवानुग्रहहेतुकम् ।
मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥
– विवेकचूडामणि

durlabhaṃ trayamevaitat daivānugrahahetukam ।
manuṣyatvaṃ mumukṣutvaṃ mahāpuruṣasaṃśrayaḥ ॥
– vivekacūḍāmaṇi

Meaning

These 3 are hard to come by and come only with God's grace - human birth, desire for liberation, company of the learned noble.

Pada-vigraha

दुर्लभं त्रयम् एव एतत् दैव-अनुग्रह हेतुकम् ।
durlabhaṃ trayam eva etat daiva-anugraha hetukam ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुष-संश्रयः ॥
manuṣyatvaṃ mumukṣutvaṃ mahāpuruṣa-saṃśrayaḥ ॥

Discipline

Verse 40

उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथैः ।
न हि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः ॥

– पञ्चतन्त्र, मित्रसम्प्राप्ति

udyamena hi sidhyanti kāryāṇi na manorathaiḥ ।
na hi suptasya siṃhasya praviśanti mukhe mṛgāḥ ॥

– pañcatantra, mitrasamprāpti

Meaning

Tasks can only be achieved through industriousness, not intentions. Prey will not fall into the mouth of a sleeping lion!

Pada-vigraha

उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथैः ।

udyamena hi sidhyanti kāryāṇi na manorathaiḥ ।

न हि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः ॥

na hi suptasya siṃhasya praviśanti mukhe mṛgāḥ ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 41

वनस्पतेरपक्वानि फलानि प्रचिनोति यः ।
स नाप्नोति रसं तेभ्यो बीजं चास्य विनश्यति ॥
– विदुरनीति

vanaspaterapakvāni phalāni pracinoti yaḥ ।
sa nāpnoti rasaṃ tebhyo bījaṃ cāsya vinaśyati ॥
– viduranīti

Meaning

He who plucks the unripe fruit from the fruit trees, he not only doesn't acquire their juices but spoils its seed as well.

Pada-vigraha

वनस्पतेः अ-पक्वानि फलानि प्रचिनोति यः ।
vanaspateḥ a-pakvāni phalāni pracinoti yaḥ ।

स न आप्नोति रसं तेभ्यः बीजं च अस्य विनश्यति ॥
sa na āpnoti rasaṃ tebhyaḥ bījaṃ ca asya vinaśyati ॥

Verse 42

गते शोको न कर्तव्यः भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्तमानेन कालेन प्रवर्तन्ते विचक्षणाः ॥

– चाणक्य नीति

gate śoko na kartavyaḥ bhaviṣyaṃ naiva cintayet ।
vartamānena kālena pravartante vicakṣaṇāḥ ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Do not anguish about the past, do not think about the future. The intelligent preside only in the present time.

Pada-vigraha

गते शोकः न कर्तव्यः भविष्यं न एव चिन्तयेत् ।
gate śokaḥ na kartavyaḥ bhaviṣyaṃ na eva cintayet ।

वर्तमानेन कालेन प्रवर्तन्ते विचक्षणाः ॥
vartamānena kālena pravartante vicakṣaṇāḥ ॥

Verse 43

परोपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् ।
धर्मे स्वीयमनुष्ठानं कस्यचित्तु महात्मनः ॥
– समयोचितपद्यमालिका

paropadeśe pāṇḍityaṃ sarveṣāṃ sukaraṃ nṛṇām ।
dharme svīyamanuṣṭhānaṃ kasyacittu mahātmanaḥ ॥
– samayocitapadyamālikā

Meaning

When advising others it is very easy for everyone to show off their erudition. But when it comes to oneself following the path of *dharma*, it is possible for a select few *mahātmās* (alone).

Pada-vigraha

पर-उपदेशे पाण्डित्यं सर्वेषां सुकरं नृणाम् ।
para-upadeśe pāṇḍityaṃ sarveṣāṃ sukaraṃ nṛṇām ।

धर्मे स्वीयम् अनुष्ठानं कस्यचित् तु महात्मनः ॥
dharme svīyam anuṣṭhānaṃ kasyacit tu mahātmanaḥ ॥

Verse 44

पूरयेदशनेनार्धं तृतीयम् उदकेन तु ।
वायुसञ्चरणार्थाय चतुर्थमवशेषयेत् ॥

pūrayedaśanenārdhaṃ tṛtīyam udakena tu ।
vāyusañcaraṇārthāya caturthamavaśeṣayet ॥

Meaning

Fill half with (solid) food, but the third quarter with water. For the movement of air leave the fourth quarter empty.

Pada-vigraha

पूरयेत् अशनेन अर्धं तृतीयम् उदकेन तु ।
pūrayet aśanena ardhaṃ tṛtīyam udakena tu ।

वायु-सञ्चरण-अर्थाय चतुर्थम् अवशेषयेत् ॥
vāyu-sañcaraṇa-arthāya caturtham avaśeṣayet ॥

Verse 45

षड्दोषाः पुरुषेणेह हातव्या भूतिमिच्छता ।
निद्रा तन्द्रा भयं क्रोधः आलस्यं दीर्घसूत्रता ॥
– हितोपदेश, मित्रलाभ

ṣaḍdoṣāḥ puruṣeṇeha hātavyā bhūtimicchatā ।
nidrā tandrā bhayaṃ krodhaḥ ālasyaṃ dīrghasūtratā ॥
– hitopadeśa, mitralābha

Meaning

One desirous of prosperity should avoid 6 vices in this world: (excessive) sleep, fatigue, fear, anger, laziness and procrastination.

Pada-vigraha

षट् दोषाः पुरुषेण इह हातव्याः भूतिम् इच्छताः ।
ṣaṭ doṣāḥ puruṣeṇa iha hātavyāḥ bhūtim icchatāḥ ।

निद्रा तन्द्रा भयं क्रोधः आलस्यं दीर्घ-सूत्रता ॥
nidrā tandrā bhayaṃ krodhaḥ ālasyaṃ dīrgha-sūtratā ॥

Verse 46

यस्तु सञ्चरते देशान् यस्तु सेवेत पण्डितान् ।
तस्य विस्तरिता बुद्धिः तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥
– समयोचितपद्यमालिका

yastu sañcarate deśān yastu seveta paṇḍitān ।
tasya vistaritā buddhiḥ tailabindurivāmbhasi ॥
– samayocitapadyamālikā

Meaning

He who travels the world; he who serves the erudite - his acumen shall expand, just as a drop of oil on water!

Pada-vigraha

यः तु सञ्चरते देशान् यः तु सेवेत पण्डितान् ।
yaḥ tu sañcarate deśān yaḥ tu seveta paṇḍitān ।

तस्य विस्तरिता बुद्धिः तैल-बिन्दुः इव अम्भसि ॥
tasya vistaritā buddhiḥ taila-binduḥ iva ambhasi ॥

Parenting & Children

Verse 47

भवत्येकस्थले जन्म गन्धस्तेषां पृथक् पृथक् ।
उत्पलस्य मृणालस्य मत्स्यस्य कुमुदस्य च ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

bhavatyekasthale janma gandhasteṣāṃ pṛthak pṛthak ।
utpalasya mṛṇālasya matsyasya kumudasya ca ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

Born in the same place, they (each) smell differently - water lily, lotus root, fish and night lotus!

Pada-vigraha

भवति एक-स्थले जन्म गन्धः तेषां पृथक् पृथक् ।
bhavati eka-sthale janma gandhaḥ teṣāṃ pṛthak pṛthak ।

उत्पलस्य मृणालस्य मत्स्यस्य कुमुदस्य च ॥
utpalasya mṛṇālasya matsyasya kumudasya ca ॥

Verse 48

लालयेत् पञ्चवर्षाणि दशवर्षाणि ताडयेत् ।
प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रवदाचरेत् ॥

– चाणक्य नीति

lālayet pañcavarṣāṇi daśavarṣāṇi tāḍayet ।
prāpte tu ṣoḍaśe varṣe putraṃ mitravadācaret ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Indulge a child for the first 5 years; discipline him for the next 10; upon attaining the age of 16, treat him like a friend.

Pada-vigraha

लालयेत् पञ्च वर्षाणि दश वर्षाणि ताडयेत् ।
lālayet pañca varṣāṇi daśa varṣāṇi tāḍayet ।

प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रवत् आचरेत् ॥
prāpte tu ṣoḍaśe varṣe putraṃ mitravat ācaret ॥

Verse 49

लालनाद्बहवो दोषाः ताडनाद्बहवो गुणाः ।
तस्मात्पुत्रञ्च शिष्यञ्च ताडयेन्न तु लालयेत् ॥

– चाणक्य नीति

lālanādbahavo doṣāḥ tāḍanādbahavo guṇāḥ ।
tasmātputrañca śiṣyañca tāḍayenna tu lālayet ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Indulgence has many deficiencies; disciplining has many efficiencies. Hence, discipline children and students. Do not indulge them.

Pada-vigraha

लालनात् बहवो दोषाः ताडनात् बहवो गुणाः ।
lālanāt bahavo doṣāḥ tāḍanāt bahavo guṇāḥ ।

तस्मात् पुत्रं च शिष्यं च ताडयेत् न तु लालयेत् ॥
tasmāt putraṃ ca śiṣyaṃ ca tāḍayet na tu lālayet ॥

Verse 50

अनिच्छन्तोऽपि विनयं विद्याभ्यासेन बालकाः ।
भेषजेनेव नैरुज्यं प्रापणीयाः प्रयत्नतः ॥

– हरिहरसुभाषित

anicchanto'pi vinayaṃ vidyābhyāsena bālakāḥ ।
bheṣajeneva nairujyaṃ prāpaṇīyāḥ prayatnataḥ ॥
– hariharasubhāṣita

Meaning

Even if not desired, just as a disease (is treated) through medicine, children should be taught humility (and values) through education.

Pada-vigraha

अनिच्छन्तः अपि विनयं विद्या-अभ्यासेन बालकाः ।
anicchantaḥ api vinayaṃ vidyā-abhyāsena bālakāḥ ।

भेषजेन इव नैरुज्यं प्रापणीयाः प्रयत्नतः ॥
bheṣajena iva nairujyaṃ prāpaṇīyāḥ prayatnataḥ ॥

Verse 51

शिशौ प्रविशतः प्रायः प्रतिवेशिगुणागुणौ ।
गन्धोऽन्यसन्निधेरेव सङ्क्रामति समीरणे ॥

– हरिहरसुभाषित

śiśau praviśataḥ prāyaḥ prativeśiguṇāguṇau ।
gandho'nyasannidhereva saṅkrāmati samīraṇe ॥

– hariharasubhāṣita

Meaning

Probably the virtues and vices of the people (around a child) enter into the child just as naturally as odor into the air.

Pada-vigraha

शिशौ प्रविशतः प्रायः प्रतिवेशि-गुण-अगुणौ ।
śiśau praviśataḥ prāyaḥ prativeśi-guṇa-aguṇau ।

गन्धः अन्य-सन्निधेः एव सङ्क्रामति समीरणे ॥
gandhaḥ anya-sannidheḥ eva saṅkrāmati samīraṇe ॥

Verse 52

बालादपि ग्रहीतव्यं युक्तमुक्तं मनीषिभिः ।
रवेरविषये किं न प्रदीपस्य प्रकाशनम् ॥

– हितोपदेश, सुहृद्भेद

bālādapi grahītavyaṃ yuktamuktaṃ manīṣibhiḥ ।
raveraviṣaye kiṃ na pradīpasya prakāśanam ॥
– hitopadeśa, suhṛdbheda

Meaning

Sensible words, if coming even from a child, should be received by mankind. Doesn't a lamp illuminate where the sun cannot?

Pada-vigraha

बालात् अपि ग्रहीतव्यं युक्तम् उक्तं मनीषिभिः ।
bālāt api grahītavyaṃ yuktam uktaṃ manīṣibhiḥ ।

रवेः अविषये किं न प्रदीपस्य प्रकाशनम् ॥
raveḥ aviṣaye kiṃ na pradīpasya prakāśanam ॥

Verse 53

यद्यदाचरति श्रेष्ठः तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्तदनुवर्तते ॥

– भगवद्गीता, कर्म योग

yadyadācarati śreṣṭhaḥ tattadevetaro janaḥ ।
sa yatpramāṇaṃ kurute lokastadanuvartate ॥

– bhagavadgītā, karma yoga

Meaning

Whatever noble (people) engage in, the rest (of the world) follows. Whatever they set as an example is imitated by all.

Pada-vigraha

यत् यत् आचरति श्रेष्ठः तत् तत् एव इतरः जनः ।
yat yat ācarati śreṣṭhaḥ tat tat eva itaraḥ janaḥ ।

स यत् प्रमाणं कुरुते लोकः तत् अनुवर्तते ॥
sa yat pramāṇaṃ kurute lokaḥ tat anuvartate ॥

Trouble & World

Verse 54

विद्या विवादाय धनं मदाय
शक्तिः परेषां परिपीडनाय ।
खलस्य साधोर्विपरीतमेतत्
ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ॥

vidyā vivādāya dhanaṃ madāya
śaktiḥ pareṣāṃ paripīḍanāya ।
khalasya sādhorviparītametat
jñānāya dānāya ca rakṣaṇāya ॥

Meaning

Knowledge is for argument, wealth is for insolence, strength is for tormenting others - the evil are opposite of the noble (who use the) same for awareness, giving and protecting (respectively).

Pada-vigraha

विद्या विवादाय धनं मदाय
शक्तिः परेषां परिपीडनाय ।
vidyā vivādāya dhanaṃ madāya
śaktiḥ pareṣāṃ paripīḍanāya ।

खलस्य साधोः विपरीतम् एतत्
ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ॥
khalasya sādhoḥ viparītam etat
jñānāya dānāya ca rakṣaṇāya ॥

Verse 55

तक्षकस्य विषं दन्ते मक्षिकायाश्च मस्तके ।
वृश्चिकस्य विषं पुच्छे सर्वाङ्गे दुर्जनस्य च ॥
– समयोचितपद्यमालिका

takṣakasya viṣaṃ dante makṣikāyāśca mastake ।
vṛścikasya viṣaṃ pucche sarvāṅge durjanasya ca ॥
– samayocitapadyamālikā

Meaning

A snake has poison in its teeth; a bee (has poison) in its head; a scorpion has poison in its tail; whereas *durjana* (evil-doer) has poison in all parts of his body.

Pada-vigraha

तक्षकस्य विषं दन्ते मक्षिकायाः च मस्तके ।
takṣakasya viṣaṃ dante makṣikāyāḥ ca mastake ।

वृश्चिकस्य विषं पुच्छे सर्व-अङ्गे दुर्जनस्य च ॥
vṛścikasya viṣaṃ pucche sarva-aṅge durjanasya ca ॥

Verse 56

दुर्जनः परिहर्तव्यः विद्ययाऽलङ्कृतोऽपि सन् ।
मणिना भूषितः सर्पः किमसौ न भयङ्करः ॥

– नीतिशतक, भर्तृहरि

durjanaḥ parihartavyaḥ vidyayā'laṅkṛto'pi san ।
maṇinā bhūṣitaḥ sarpaḥ kimasau na bhayaṅkaraḥ ॥

– nītiśataka, bhartṛhari

Meaning

An evildoer should be evaded even if ornate with knowledge! Just because it is adorned with a jewel, isn't a snake scary?

Pada-vigraha

दुर्जनः परिहर्तव्यः विद्यया अलङ्कृतः अपि सन् ।
durjanaḥ parihartavyaḥ vidyayā alaṅkṛtaḥ api san ।

मणिना भूषितः सर्पः किम् असौ न भयङ्करः ॥
maṇinā bhūṣitaḥ sarpaḥ kim asau na bhayaṅkaraḥ ॥

Verse 57

यदीच्छसि वशीकर्तुं जगदेकेन कर्मणा ।
परापवादसस्येभ्यः गां चरन्तीं निवारय ॥

– चाणक्य नीति

yadīcchasi vaśīkartuṃ jagadekena karmaṇā ।
parāpavādasasyebhyaḥ gāṃ carantīṃ nivāraya ॥
– cāṇakya nīti

Meaning

If desirous of captivating the world with just one action, avert the cow grazing on the pastures of berating others.

Pada-vigraha

यदि इच्छसि वशीकर्तुं जगत् एकेन कर्मणा ।
yadi icchasi vaśīkartuṃ jagat ekena karmaṇā ।

पर-अपवाद-सस्येभ्यः गां चरन्तीं निवारय ॥
para-apavaada-sasyebhyaH gaaM charantIM nivaaraya ॥

Verse 58

जिह्वे प्रमाणं जानीहि भाषणे भोजनेऽपि च ।
अत्युक्तिरतिभुक्तिश्च सत्यं प्राणापहारिणी ॥

jihve pramāṇaṃ jānīhi bhāṣaṇe bhojane'pi ca ।
atyuktiratibhuktiśca satyaṃ prāṇāpahāriṇī ॥

Meaning

Hey tongue, know thy limitations - in speech as well as in food (taste). Certainly, both over-eating and over-talking could kill!

Pada-vigraha

जिह्वे प्रमाणं जानीहि भाषणे भोजने अपि च ।
jihve pramāṇaṃ jānīhi bhāṣaṇe bhojane api ca ।

अति उक्तिः अति भुक्तिः च सत्यं प्राण-अपहारिणी ॥
ati uktiḥ ati bhuktiḥ ca satyaṃ prāṇa-apahāriṇī ॥

Verse 59

स्थानस्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुणभास्करौ ।
स्थानच्युतस्य तस्यैव क्लेदशोषणकारकौ ॥

sthānasthitasya padmasya mitre varuṇabhāskarau ।
sthānacyutasya tasyaiva kledaśoṣaṇakārakau ॥

Meaning

Rain and sunshine are friends to the lotus who is stationed in its (own) place. They (also) cause rotting and drying to the same lotus when removed from its place.

Pada-vigraha

स्थान-स्थितस्य पद्मस्य मित्रे वरुण-भास्करौ ।
sthāna-sthitasya padmasya mitre varuṇa-bhāskarau ।

स्थान-च्युतस्य तस्य एव क्लेद-शोषण-कारकौ ॥
sthāna-cyutasya tasya eva kleda-śoṣaṇa-kārakau ॥

Verse 60

सुलभाः पुरुषा राजन् सततं प्रियवादिनः ।
अप्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥

– रामायण

sulabhāḥ puruṣā rājan satataṃ priyavādinaḥ ।
apriyasya tu pathyasya vaktā śrotā ca durlabhaḥ ॥

– rāmāyaṇa

Meaning

Oh, King! It is easy to find people who always talk in (your) favor. But people who speak or listen to 'words not in (your) favor, yet in your welfare' are rare to find.

Pada-vigraha

सुलभाः पुरुषाः राजन् सततं प्रिय-वादिनः ।
sulabhāḥ puruṣāḥ rājan satataṁ priya-vādinaḥ ।

अ-प्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्लभः ॥
a-priyasya tu pathyasya vaktā śrōtā ca durlabhaḥ ॥

Satire & Humour

Verse 61

मर्कटस्य सुरापानं मध्ये वृश्चिकदंशनम् ।
तन्मध्ये भूतसञ्चारो यद्वा तद्वा भविष्यति ॥

– समयोचितपद्यमालिका

markaṭasya surāpānaṃ madhye vṛścika daṃśanam ।
tanmadhye bhūtasañcāro yadvā tadvā bhaviṣyati ॥

– samayocitapadyamālikā

Meaning

A monkey who is drunk, stung by a scorpion in between and invaded by ghosts amidst (all these) - anything can happen!

Pada-vigraha

मर्कटस्य सुरापानं मध्ये वृश्चिक-दंशनम् ।
markaṭasya surāpānaṃ madhye vṛścika daṃśanam ।

तत् मध्ये भूतसञ्चारः यत् वा तत् वा भविष्यति ॥
tat madhye bhūtasañcāraḥ yat vā tat vā bhaviṣyati ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 62

घटं भिद्यात् पटं छिन्द्यात् कुर्याद्रासभरोहणम् ।
येन केनाप्युपायेन प्रसिद्धः पुरुषो भवेत् ॥

ghaṭaṃ bhidyāt paṭaṃ chindyāt kuryādrāsabharohaṇam ।
yena kenāpyupāyena prasiddhaḥ puruṣo bhavet ॥

Meaning

Destroy a pot, tear up a cloth(banner), (or) mount a donkey (too)! By one means or another, become a famous person!!

Pada-vigraha

घटं भिद्यात् पटं छिन्द्यात् कुर्यात् रासभ-रोहणम् ।
ghaṭaṃ bhidyāt paṭaṃ chindyāt kuryāt rāsabha-rohaṇam ।

येन केन अपि उपायेन प्रसिद्धः पुरुषः भवेत् ॥
yena kena api upāyena prasiddhaḥ puruṣaḥ bhavet ॥

Verse 63

कृपणेन समो दाता न भूतो न भविष्यति ।
अस्पृशन्नेव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥

– सुभाषितरत्नभाण्डागार

kṛpaṇena samo dātā na bhūto na bhaviṣyati ।
aspṛśanneva vittāni yaḥ parebhyaḥ prayacchati ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

A 'giver' parallel to a miser has never been nor will be! Without ever touching the wealth he gives it to others!!

Pada-vigraha

कृपणेन समः दाता न भूतः न भविषयति ।
kṛpaṇena samaḥ dātā na bhūtaḥ na bhaviṣayati ।

अस्पृशन् एव वित्तानि यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥
aspṛśan eva vittāni yaḥ parebhyaḥ prayacchati ॥

Verse 64

अनाहूताः स्वयं यान्ति रसास्वादविलोलुपाः ।
निवारिता न गच्छन्ति मक्षिका इव भिक्षुकाः ॥

anāhūtāḥ svayaṃ yānti rasāsvādavilolupāḥ ।
nivāritā na gacchanti makṣikā iva bhikṣukāḥ ॥

Meaning

Those desirous of food come uninvited. Like flies, beggars will not leave even when deterred.

Pada-vigraha

अनाहूताः स्वयं यान्ति रस-आस्वाद विलोलुपाः ।
anāhūtāḥ svayaṃ yānti rasa-āsvāda vilolupāḥ ।

निवारिता न गच्छन्ति मक्षिकाः इव भिक्षुकाः ॥
nivāritā na gacchanti makṣikāḥ iva bhikṣukāḥ ॥

Verse 65

वैद्यराज नमस्तुभ्यं यमराज सहोदरः ।
यमस्तु हरति प्राणान् वैद्यः प्राणान् धनानि च ॥

vaidyarāja namastubhyaṃ yamarāja sahodaraḥ ।
yamastu harati prāṇān vaidyaḥ prāṇān dhanāni ca ॥

Meaning

Salutations to you O' doctor, the brother of '*yamarāja*'. *Yama* takes life; whereas a doctor (takes) life as well as money!

Pada-vigraha

वैद्यराज नमः तुभ्यं यमराज-सहोदरः ।
vaidyarāja namaḥ tubhyaṃ yamarāja-sahodaraḥ ।

यमः तु हरति प्राणान् वैद्यः प्राणान् धनानि च ॥
yamaḥ tu harati prāṇān vaidyaḥ prāṇān dhanāni ca ॥

Verse 66

उष्ट्राणां च विवाहेषु गीतं गायन्ति गर्दभाः ।
परस्परं प्रशंसन्ति अहो रूपमहो ध्वनिः ॥

– समयोचितपद्यमालिका

uṣṭrāṇāṃ ca vivāheṣu gītaṃ gāyanti gardabhāḥ ।
parasparaṃ praśaṃsanti aho rūpamaho dhvaniḥ ॥

– samayocitapadyamālikā

Meaning

In the wedding of camels, donkeys sing the song. They praise each other, 'ah! the form!', 'ah! the voice!'

Pada-vigraha

उष्ट्राणां च विवाहेषु गीतं गायन्ति गर्दभाः ।
uṣṭrāṇāṃ ca vivāheṣu gītaṃ gāyanti gardabhāḥ ।

परस्परं प्रशंसन्ति अहो रूपम् अहो ध्वनिः ॥
parasparaṃ praśaṃsanti aho rūpam aho dhvaniḥ ॥

Verse 67

गतानुगतिको लोके न कोऽपि पारमार्थिकः ।
गङ्गासैकतलिङ्गेन नष्टं मे ताम्रभाजनम् ॥

gatānugatiko loke na ko'pi pāramārthikaḥ ।
gaṅgāsaikataliṅgena naṣṭaṃ me tāmrabhājanam ॥

Meaning

People of the world are just followers, nobody gets the true meaning. (In the episode of) a sand '*liṅgam*' on (the banks of) Gaṅgā, I lost my copper pot.

Pada-vigraha

गत-अनुगतिकः लोके न कः अपि पारमार्थिकः ।
gata-anugatikaḥ loke na kaḥ api pāramārthikaḥ ।

गङ्गा-सैकत-लिङ्गेन नष्टं मे ताम्र-भाजनम् ॥
gaṅgā-saikata-liṅgena naṣṭaṃ me tāmra-bhājanam ॥

Saṅkrānti

Verse 68

तिलवत् स्निग्धं मनोऽस्तु वाण्यां गुडवन्माधुर्यम्
तिलगुडलड्डुकवत् सम्बन्धेऽस्तु सुवृत्तत्त्वम् ।
अस्तु विचारे शुभसङ्क्रमणं मङ्गलाय यशसे
कल्याणी सङ्क्रान्तिरस्तु वः सदाहमाशंसे ॥

– अज्ञात

tilavat snigdhaṃ mano'stu vāṇyāṃ guḍavanmādhuryam
tilaguḍalaḍḍukavat sambandhe'stu suvṛttattvam ।
astu vicāre śubhasaṅkramaṇaṃ maṅgalāya yaśase
kalyāṇī saṅkrāntirastu vaḥ sadāhamāśaṃse ॥

– ajñāta

Meaning

May the mind be affectionate like sesame seeds, may there be sweetness in your words like in jaggery.

May there be goodness in your relations as there is in the relation of sesame and jaggery in a laddoo.

May there be a concurrence towards auspicious glory in your thoughts.

I always wish that the festival of *saṅkrānti* prove to be blessed and auspicious for one and for all.

Pada-vigraha

तिलवत् स्निग्धं मनः अस्तु वाण्यां गुडवत् माधुर्यम्
तिल-गुड-लड्डुकवत् सम्बन्धे अस्तु सु-वृत्तत्त्वम् ।

tilavat snigdhaṃ manaḥ astu vāṇyāṃ guḍavat mādhuryam
tila-guḍa-laḍḍukavat sambandhe astu su-vṛttattvam ।

अस्तु विचारे शुभ-सङ्क्रमणं मङ्गलाय यशसे
कल्याणी सङ्क्रान्तिः अस्तु वः सदा अहम् आशंसे ॥

astu vicāre śubha-saṅkramaṇaṃ maṅgalāya yaśase
kalyāṇī saṅkrāntiḥ astu vaḥ sadā aham āśaṃse ॥

Wealth

Verse 69

क्षणशः कणशश्चैव विद्यामर्थं च साधयेत् ।
क्षणत्यागे कुतो विद्या कणत्यागे कुतो धनम् ॥
– सुभाषितावलि

kṣaṇaśaḥ kaṇaśaścaiva vidyāmarthaṃ ca sādhayet ।
kṣaṇatyāge kuto vidyā kaṇatyāge kuto dhanam ॥
– subhāṣitāvali

Meaning

Knowledge and wealth are procured with every moment and grain (respectively). (If) a moment is wasted, how can knowledge (be accrued); (if a) grain is wasted, how can wealth (be accumulated)?

Pada-vigraha

क्षणशः कणशः च एव विद्याम् अर्थं च साधयेत् ।
kṣaṇaśaḥ kaṇaśaḥ ca eva vidyām arthaṃ ca sādhayet ।

क्षण-त्यागे कुतः विद्या कण-त्यागे कुतः धनम् ॥
kṣaṇa-tyāge kutaḥ vidyā kaṇa-tyāge kutaḥ dhanam ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 70

अजरामरवत् प्राज्ञः विद्यामर्थं च साधयेत् ।
गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥
– समयोचितपद्यमालिका

ajarāmaravat prājñaḥ vidyāmarthaṃ ca sādhayet ।
gṛhīta iva keśeṣu mṛtyunā dharmamācaret ॥
– samayocitapadyamālikā

Meaning

Intelligent people pursue knowledge and wealth as if (they are) ageless and eternal. (But) they tread (on the path) of dharma as if death were holding them by the hair.

Pada-vigraha

अजर-अमरवत् प्राज्ञः विद्याम् अर्थं च साधयेत् ।
ajara-amaravat prājñaḥ vidyām arthaṃ ca sādhayet ।

गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्मम् आचरेत् ॥
gṛhīta iva keśeṣu mṛtyunā dharmam ācaret ॥

Verse 71

अर्थानामर्जनं कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा ।
भक्ष्यमाणो निरादायः सुमेरुरपि हीयते ॥

– सुभाषितरत्नभाण्डागार

arthānāmarjanaṃ kāryaṃ vardhanaṃ rakṣaṇaṃ tathā ।
bhakṣyamāṇo nirādāyaḥ sumerurapi hīyate ॥

– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

Earning wealth is a purpose, flourishing and protecting it too! (If) eating without incoming revenue, even the '*meru*' mountain will shrink (diminish).

Pada-vigraha

अर्थानाम् अर्जनं कार्यं वर्धनं रक्षणं तथा ।
arthānām arjanaṃ kāryaṃ vardhanaṃ rakṣaṇaṃ tathā ।

भक्ष्यमाणः निरादायः सुमेरुः अपि हीयते ॥
bhakṣyamāṇaḥ nirādāyaḥ sumeruḥ api hīyate ॥

Verse 72

सर्वेषामेव शौचानाम् अर्थशौचं परं स्मृतम् ।
योऽर्थे शुचिर्हि स शुचिः न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥
– मनुस्मृति

sarveṣāmeva śaucānām arthaśaucaṃ paraṃ smṛtam ।
yo'rthe śucirhi sa śuciḥ na mṛdvāriśuciḥ śuciḥ ॥
– manusmṛti

Meaning

Amongst all kinds of purities, purity in matters of wealth is deemed the highest. He who is lucid in matters of money is only lucid. Cleanliness is not achieved through bathing with mud and water.

Pada-vigraha

सर्वेषाम् एव शौचानाम् अर्थ-शौचं परं स्मृतम् ।
sarveṣām eva śaucānām artha-śaucaṃ paraṃ smṛtam ।

यः अर्थे शुचिः हि सः शुचिः न मृत्-वारि-शुचिः शुचिः ॥
yaḥ arthe śuciḥ hi saḥ śuciḥ na mṛt-vāri-śuciḥ śuciḥ ॥

Verse 73

यौवनं धनसम्पत्तिः प्रभुत्वमविवेकता ।
एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥
– हितोपदेश

yauvanaṃ dhanasampattiḥ prabhutvamavivekatā ।
ekaikamapyanarthāya kimu yatra catuṣṭayam ॥
– hitopadeśa

Meaning

Youth, money, power, thoughtlessness - each can cause havoc. What can be said when all four converge?!

Pada-vigraha

यौवनं धन-सम्पत्तिः प्रभुत्वम् अविवेकता ।
yauvanaṃ dhana-sampattiḥ prabhutvam avivekatā ।

एक-एकम् अपि अनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥
eka-ekam api anarthāya kimu yatra catuṣṭayam ॥

Verse 74

दानं भोगो नाशस्तिस्रो गतयो भवन्ति वित्तस्य ।
यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥
– नीतिशतक

dānaṃ bhogo nāśastisro gatayo bhavanti vittasya ।
yo na dadāti na bhuṅkte tasya tṛtīyā gatirbhavati ॥
– nītiśataka

Meaning

Charity, indulgence and destruction are the 3 alternatives to wealth. One who does not apply their wealth to charitable giving, or self enjoyment will eventually attain the 3rd state.

Pada-vigraha

दानं भोगः नाशः तिस्रः गतयः भवन्ति वित्तस्य ।
dānaṃ bhogaḥ nāśaḥ tisraḥ gatayaḥ bhavanti vittasya ।

यः न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिः भवति ॥
yaḥ na dadāti na bhuṅkte tasya tṛtīyā gatiḥ bhavati ॥

Verse 75

अर्था गृहे निवर्तन्ते श्मशाने मित्रबान्धवाः ।
सुकृतं दुष्कृतं चैव गच्छन्तमनुगच्छति ॥

– महाभारत

arthā gṛhe nivartante śmaśāne mitrabāndhavāḥ ।
sukṛtaṃ duṣkṛtaṃ caiva gacchantamanugacchati ॥

– mahābhārata

Meaning

Wealth gets left behind at home, friends and family at the crematorium. (But) good and bad deeds go behind the going (departed *jīva* (soul)).

Pada-vigraha

अर्थाः गृहे निवर्तन्ते श्मशाने मित्र-बान्धवाः ।
arthāḥ gṛhe nivartante śmaśāne mitra-bāndhavāḥ ।

सुकृतं दुष्कृतं च एव गच्छन्तम् अनुगच्छति ॥
sukṛtaṃ duṣkṛtaṃ ca eva gacchantam anugacchati ॥

Giving

Verse 76

तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुच्यते ।
द्वापरे यज्ञमित्यूचुः दानमेकं कलौ युगे ॥
– पराशरस्मृति

tapaḥ paraṃ kṛtayuge tretāyāṃ jñānamucyate ।
dvāpare yajñamityūcuḥ dānamekaṃ kalau yuge ॥
– parāśarasmṛti

Meaning

In *kṛtayuga* penance was best; in *tretāyuga*, knowledge, it is said; they say fire sacrifices in the *dvāparayuga*; in *kaliyuga*, it is only giving.

Pada-vigraha

तपः परं कृत-युगे त्रेतायां ज्ञानम् उच्यते ।
tapaḥ paraṃ kṛta-yuge tretāyāṃ jñānam ucyate ।

द्वापरे यज्ञम् इति ऊचुः दानम् एकं कलौ युगे ॥
dvāpare yajñam iti ūcuḥ dānam ekaṃ kalau yuge ॥

Verse 77

आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः ।
क्षिप्रमक्रियमाणस्य कालः पिबति तद्रसम् ॥

ādānasya pradānasya kartavyasya ca karmaṇaḥ ।
kṣipramakriyamāṇasya kālaḥ pibati tadrasam ॥

Meaning

In executing (deeds like) receiving, giving and responsibilities; if not executed instantaneously, time shall ingest the essence/sweetness (of the deed).

Pada-vigraha

आदानस्य प्रदानस्य कर्तव्यस्य च कर्मणः ।
ādānasya pradānasya kartavyasya ca karmaṇaḥ ।

क्षिप्रम् अक्रियमाणस्य कालः पिबति तत् रसम् ॥
kṣipram akriyamāṇasya kālaḥ pibati tat rasam ॥

Verse 78

गृहं गृहमटन् भिक्षुः शिक्षते न तु याचते ।
अदत्वा मद्दृशो मा भूः दत्वा त्वं त्वद्दृशो भव ॥
– अज्ञात

gṛhaṃ gṛhamaṭan bhikṣuḥ śikṣate na tu yācate ।
adatvā maddṛśo mā bhūḥ datvā tvaṃ tvaddṛśo bhava ॥
– ajñāta

Meaning

Roaming from home to home, the cadger is not begging but teaching: "do not become like me, by not giving; but remain like yourself, by giving."

Pada-vigraha

गृहं गृहम् अटन् भिक्षुः शिक्षते न तु याचते ।
gṛhaṃ gṛham aṭan bhikṣuḥ śikṣate na tu yācate ।

अदत्वा मत् दृशः मा भूः दत्वा त्वं त्वत् दृशः भव ॥
adatvā mat dṛśaḥ mā bhūḥ datvā tvaṃ tvat dṛśaḥ bhava ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 79

अवज्ञया न दातव्यं कस्यचिल्लीलयापि वा ।
अवज्ञया कृतं हन्यात् दातारं नात्र संशयः ॥

– रामायण, बाल

avajñayā na dātavyaṃ kasyacillīlayāpi vā ।
avajñayā kṛtaṃ hanyāt dātāraṃ nātra saṃśayaḥ ॥

– rāmāyaṇa, bāla

Meaning

Never give (charity) to anyone with contempt or disregard. Charity done in contempt will obliterate the giver, there is no doubt about that.

Pada-vigraha

अवज्ञया न दातव्यं कस्यचित् लीलया अपि वा ।
avajñayā na dātavyaṃ kasyacit līlayā api vā ।

अवज्ञया कृतं हन्यात् दातारं न अत्र संशयः ॥
avajñayā kṛtaṃ hanyāt dātāraṃ na atra saṃśayaḥ ॥

Verse 80

अग्नौ दग्धं जले मग्नं हृतं तस्करपार्थिवैः ।
तत्सर्वं दानमित्याहुः यदि क्लैब्यं न भाषते ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

agnau dagdhaṃ jale magnaṃ hṛtaṃ taskarapārthivaiḥ ।
tatsarvaṃ dānamityāhuḥ yadi klaibyaṃ na bhāṣate ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

(Anything) burnt in a fire, drowned in water, snatched by thieves or kings - all these would be called '*dāna*' (giving), only if (one) doesn't speak woefully of it.

Pada-vigraha

अग्नौ दग्धं जले मग्नं हृतं तस्कर-पार्थिवैः ।
agnau dagdhaṃ jale magnaṃ hṛtaṃ taskara-pārthivaiḥ ।

तत् सर्वं दानम् इति आहुः यदि क्लैब्यं न भाषते ॥
tat sarvaṃ dānam iti āhuḥ yadi klaibyaṃ na bhāṣate ॥

Verse 81

द्वाविमौ पुरुषौ राजन् स्वर्गस्योपरि तिष्ठतः ।
प्रभुश्च क्षमया युक्तः दरिद्रश्च प्रदानवान् ॥
– विदुरनीति

dvāvimau puruṣau rājan svargasyopari tiṣṭhataḥ ।
prabhuśca kṣamayā yuktaḥ daridraśca pradānavān ॥
– viduranīti

Meaning

O, king! These two people surpass even heaven - a master associated with forgiveness (and) an impoverished one who is giving.

Pada-vigraha

द्वौ इमौ पुरुषौ राजन् स्वर्गस्य उपरि तिष्ठतः ।
dvau imau puruṣau rājan svargasya upari tiṣṭhataḥ ।

प्रभुः च क्षमया युक्तः दरिद्रः च प्रदानवान् ॥
prabhuḥ ca kṣamayā yuktaḥ daridraḥ ca pradānavān ॥

Verse 82

गौरवं प्राप्यते दानात् न तु वित्तस्य सञ्चयात् ।
स्थितिरुच्चैः पयोदानां पयोधीनामधः स्थितिः ॥

– सुभाषितरत्नसमुच्चय

gauravaṃ prāpyate dānāt na tu vittasya sañcayāt ।
sthitiruccaiḥ payodānāṃ payodhīnāmadhaḥ sthitiḥ ॥
– subhāṣitaratnasamuccaya

Meaning

Respectability comes from giving and not collecting. Clouds (attain) a higher position and the oceans, a lower one.

Pada-vigraha

गौरवं प्राप्यते दानात् न तु वित्तस्य सञ्चयात् ।
gauravaṃ prāpyate dānāt na tu vittasya sañcayāt ।

स्थितिः उच्चैः पयोदानां पयोधीनां अधः स्थितिः ॥
sthitiḥ uccaiḥ payodānāṃ payodhīnāṃ adhaḥ sthitiḥ ॥

Virtue

Verse 83

आहारनिद्राभयमैथुनञ्च सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम् ।
धर्मोहि तेषामधिको विशेषः धर्मेण हीनाः पशुभिस्समानाः ॥

– चाणक्य नीति

āhāranidrābhayamaithunañca sāmānyametat paśubhirnarāṇām ।
dharmohi teṣāmadhiko viśeṣaḥ dharmeṇa hīnāḥ paśubhissamānāḥ ॥

– cāṇakya nīti

Meaning

Food, sleep, fear, and mating - these are equal in animals and humans. Virtue (*dharma*) alone is distinctive in them. (Those) devoid of *dharma* are equal to animals.

Pada-vigraha

आहार-निद्रा-भय-मैथुनं च सामान्यम् एतत् पशुभिः नराणाम् ।
āhāra-nidrā-bhaya-maithunaṃ ca sāmānyam etat paśubhiḥ narāṇām ।

धर्मः हि तेषाम् अधिकः विशेषः धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ॥
dharmaḥ hi teṣām adhikaḥ viśeṣaḥ dharmeṇa hīnāḥ paśubhiḥ samānāḥ ॥

rashmikashi@yahoo.com

Verse 84

चत्वारो धनदायादाः धर्माग्निनृपतस्कराः ।
तेषां ज्येष्ठावमानेन त्रयः कुप्यन्ति सोदराः ॥

– त्रिशतीव्याख्या, नीति

catvāro dhanadāyādāḥ dharmāgninṛpataskarāḥ ।
teṣāṃ jyeṣṭhāvamānena trayaḥ kupyanti sodarāḥ ॥

– triśatīvyākhyā, nīti

Meaning

The four cousins of wealth are - virtue, fire, king and thief. If the older one, virtue, is disrespected the other 3 brothers get livid!

Pada-vigraha

चत्वारः धन-दायादाः धर्म-अग्नि-नृप-तस्कराः ।
catvāraḥ dhana-dāyādāḥ dharma-agni-nṛpa-taskarāḥ ।

तेषां ज्येष्ठ-अवमानेन त्रयः कुप्यन्ति सोदराः ॥
teṣāṃ jyeṣṭha-avamānena trayaḥ kupyanti sodarāḥ ॥

Verse 85

जलबिन्दुनिपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
स हेतुः सर्वविद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥

– हितोपदेश, सुहृद्भेद

jalabindunipātena kramaśaḥ pūryate ghaṭaḥ ।
sa hetuḥ sarvavidyānāṃ dharmasya ca dhanasya ca ॥

– hitopadeśa, suhṛdbheda

Meaning

Due to the falling droplets of water, the pot gradually fills. This is the reason (and motivation) for all *vidyā* (knowledge), virtue and wealth too.

Pada-vigraha

जल बिन्दु निपातेन क्रमशः पूर्यते घटः ।
jala bindu nipātena kramaśaḥ pūryate ghaṭaḥ ।

सः हेतुः सर्व-विद्यानां धर्मस्य च धनस्य च ॥
saḥ hetuḥ sarva-vidyānāṃ dharmasya ca dhanasya ca ॥

Verse 86

धारणाद्धर्म इत्याहुः धर्मो धारयते प्रजाः ।
यत् स्याद्धारणसंयुक्तं स धर्म इति निश्चयः ॥

– महाभारत, कर्ण पर्व

dhāraṇāddharma ityāhuḥ dharmo dhārayate prajāḥ ।
yat syāddhāraṇasaṃyuktaṃ sa dharma iti niścayaḥ ॥

– mahābhārata, karṇa parva

Meaning

(Due to) bearing, (it) is called 'dharma', dharma supports people. That which is associated with upholding (the creation) is called dharma.

Pada-vigraha

धारणात् धर्मः इति आहुः धर्मः धारयते प्रजाः ।
dhāraṇāt dharmaḥ iti āhuḥ dharmaḥ dhārayate prajāḥ ।

यत् स्यात् धारण-संयुक्तं सः धर्मः इति निश्चयः ॥
yat syāt dhāraṇa-saṃyuktaṃ saḥ dharmaḥ iti niścayaḥ ॥

Messages to take away!

Verse 87

आचार्यात् पादमादत्ते पादं शिष्यः स्वमेधया ।
कालेन पादमादत्ते पादं सब्रह्मचारिभिः ॥

– महाभारत, उद्योग

ācāryāt pādamādatte pādaṃ śiṣyaḥ svamedhayā ।
kālena pādamādatte pādaṃ sabrahmacāribhiḥ ॥

– mahābhārata, udyoga

Meaning

A (student) acquired a quarter from the teacher, a quarter from his own intelligence, a quarter is grasped over time (and) a quarter from the classmates.

Pada-vigraha

आचार्यात् पादम् आदत्ते पादं शिष्यः स्व-मेधया ।
ācāryāt pādam ādatte pādaṃ śiṣyaḥ sva-medhayā ।

कालेन पादम् आदत्ते पादं सब्रह्मचारिभिः ॥
kālena pādam ādatte pādaṃ sabrahmacāribhiḥ ॥

Verse 88

धर्मो यशो नयो दाक्ष्यं मनोहारि सुभाषितम् ।
इत्यादि गुणरत्नानां सङ्ग्रही नावसीदति ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

dharmo yaśo nayo dākṣyaṃ manohāri subhāṣitam ।
ityādi guṇaratnānāṃ saṅgrahī nāvasīdati ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

He who collects jewels of merits such as *dharma* (virtue), fame, principles, politeness, mind captivating *subhāṣitas*, etc, will never decline.

Pada-vigraha

धर्मः यशः नयः दाक्ष्यं मनोहारि सुभाषितम् ।
dharmaḥ yaśaḥ nayaḥ dākṣyaṃ manohāri subhāṣitam ।

इत्यादि गुण-रत्नानां सङ्ग्रही न अवसीदति ॥
ityādi guṇa-ratnānāṃ saṅgrahī na avasīdati ॥

Verse 89

अपूर्वः कोऽपि कोशोऽयं विद्यते तव भारति ।
व्ययतो वृद्धिमायाति क्षयमायाति सञ्चयात् ॥
– सुभाषितरत्नभाण्डागार

apūrvaḥ ko'pi kośo'yaṃ vidyate tava bhārati ।
vyayato vṛddhimāyāti kṣayamāyāti sañcayāt ॥
– subhāṣitaratnabhāṇḍāgāra

Meaning

O, *Devi Saraswati (Bhārati)*, your repository is like no other! Upon spending, it grows; upon gathering, it shrinks!!

Pada-vigraha

अपूर्वः कः अपि कोशः अयं विद्यते तव भारति ।
apūrvaḥ kaḥ api kośaḥ ayaṃ vidyate tava bhārati ।

व्ययतः वृद्धिम् आयाति क्षयम् आयाति सञ्चयात् ॥
vyayataḥ vṛddhim āyāti kṣayam āyāti sañcayāt ॥

Thank You!

Verse 90

कर्ता कारयिता चैव प्रेरकश्चानुमोदकः ।
सुकृते दुष्कृते चैव चत्वारः समभागिनः ॥

kartā kārayitā caiva prerakaścānumodakaḥ ।
sukṛte duṣkṛte caiva catvāraḥ samabhāginaḥ ॥

Meaning

Be it a misdeed or meritorious one, the following four have an equal share (of the fruit): the executor; the promoter; the stimulator; and the supporter.

Pada-vigraha

कर्ता कारयिता च एव प्रेरकः च अनुमोदकः ।
kartā kārayitā ca eva prerakaḥ ca anumodakaḥ ।

सुकृते दुष्कृते च एव चत्वारः सम-भागिनः ॥
sukṛte duṣkṛte ca eva catvāraḥ sama-bhāginaḥ ॥

Sanskrit Pearls Books

Volumes 1, 2, 3

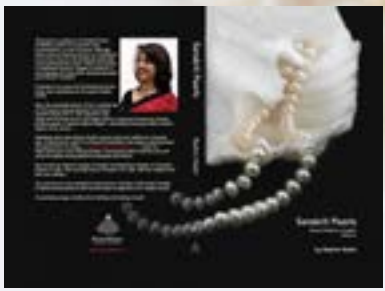

If Sanskrit is an ocean; its literature are the shells; subhāṣitas are the pearls hidden inside!

These books written by **Rashmi Kashi** are a collection of 'Sanskrit Pearls of Wisdom' that our ancestors have transcended to us from many generations. Although ancient, these words of experience from our forefathers are flawlessly applicable in the contemporary world. There is no scarcity for subhāṣitas (succinct nuggets of wisdom) in any language, but in Sanskrit they have received abundant prominence.

This collection is an effort to harvest a few verses from that treasure trove in easy-to-follow English, for everyone. It is aimed to inspire the young and old alike, and to enjoy the beauty of these precious pearls, without having to delve into the depths of the ocean!

Other Blogs/Works

Sanskrit Pearls - A blog of Subhāṣitas with audios, meanings and expositions.
(https://sanskritpearls.blogspot.com)

Sanskrit Study - A blog for a beginner to intermediate level of study of Sanskrit. (https://sanskritstudy.blogspot.com)

Sanskrit Games - A blog with fun, games and riddles in Sanskrit.
(https://sanskritgames.blogspot.com)

Sanskrit Prayers - A blog with scripts for commonly used prayers with notations for easy learning and precise pronunciations.
(https://sanskritprayers.blogspot.com)

Kashi Delights - A blog with recipes for healthy and exquisite home-made foods along with tips, tricks and pictures.
(https://kashidelights.blogsport.com)

Sanskrit Musings - Explanation of Sanskrit keywords and names used in Bhagavad Gita on YouTube
(https://youtube.com/playlist?list=PL-HX1uzUZweyf5cLdTm8H-jU7f0znxlrdJ)

Subhāṣitas have been **Rashmi Kashi**'s passion since her childhood. She has had the blessed opportunity to learn many such verses from her mother and her inspiring High School teacher. They instilled in her a passion for Sanskrit which in turn, inspired her to pursue a Master's degree in Sanskrit after receiving a Bachelor's degree in Computer Science, in India.

She currently lives in Princeton, NJ, USA, with her husband and their two children. She opines that these potent subhāṣitas have been her guiding light, so much so, that this is the one true inheritance she would like to pass on to her children!

Almost a decade ago, combining her ardor for writing and subhāṣitas, she began authoring commentaries in her blog, www.SanskritPearls.blogspot.com under her pen name, **Kaavya Sindhu**. Ever since the blog's inception, it has been received very well across the globe among both Sanskrit enthusiasts and others alike.

This collection is a simple to follow and practical to sew into the fabric of daily life in a modern world.